ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Сопілко Ірини Миколаївни на дисертаційну роботу Лісняк Марії Юріївни на тему «Правове регулювання діяльності помічника судді в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»

I. Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами. Актуальність теми визначається комплексом взаємопов'язаних теоретичних, нормативних і практичних чинників, що характеризують сучасний етап розвитку судової влади та права в Україні.

Передусім, сучасні процеси державотворення, орієнтовані на утвердження принципу верховенства права, забезпечення доступності правосуддя та підвищення рівня довіри до судової влади, зумовлюють необхідність удосконалення організаційно-правових механізмів функціонування судів. У цьому контексті діяльність помічника судді набуває особливого значення, оскільки саме він забезпечує підготовчу, аналітичну та організаційну підтримку судді, що безпосередньо впливає на ефективність здійснення правосуддя, своєчасність розгляду справ та якість судових рішень.

По-друге, впровадження в Україні концепції сервісної держави та людиноцентричного підходу до діяльності органів публічної влади актуалізує необхідність переосмислення ролі апарату суду, зокрема помічників суддів, як суб'єктів, що забезпечують належний рівень організації судового процесу та сприяють реалізації прав і законних інтересів учасників судового провадження. У таких умовах помічник судді виступає не лише технічним виконавцем, а й важливим елементом механізму забезпечення ефективного та справедливого судочинства.

По-третє, чинне правове регулювання діяльності помічника судді в Україні характеризується низкою суттєвих недоліків. Серед них — фрагментарність

нормативної бази, відсутність чіткого та комплексного визначення правового статусу помічника судді, недостатня деталізація його прав, обов'язків і відповідальності, а також відсутність уніфікованих підходів до організації його діяльності в судах різних юрисдикцій. Це створює передумови для неоднакового застосування норм законодавства, знижує ефективність роботи апарату суду та може негативно впливати на якість правосуддя.

Окремої уваги потребують питання запобігання корупційним ризикам, забезпечення прозорості діяльності помічника судді та дотримання етичних стандартів у його роботі. З огляду на близькість до процесу ухвалення судових рішень і доступ до матеріалів справ, відсутність належного нормативного врегулювання цих аспектів може створювати потенційні загрози об'єктивності та неупередженості судочинства.

Крім того, актуальність дослідження посилюється зростанням навантаження на суддів, що обумовлює підвищення ролі помічників суддів у забезпеченні оперативності та ефективності розгляду справ. В умовах цифровізації судочинства, впровадження електронного суду та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій виникає потреба у переосмисленні функціонального призначення помічника судді, розширенні його компетенцій та вдосконаленні правового регулювання відповідних процесів.

Не менш важливим є і те, що, незважаючи на наявність окремих наукових праць, присвячених діяльності апарату суду, у вітчизняній правовій науці відсутні комплексні дослідження, які б системно розкривали особливості правового регулювання діяльності помічника судді з урахуванням сучасних викликів і європейських стандартів. Це свідчить про наявність наукової прогалини та обумовлює необхідність її заповнення.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю комплексного теоретичного осмислення та практичного вдосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування судової системи,

зміцненню гарантій справедливого судочинства та утвердженню принципів правової держави.

На підставі викладеного можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Лісняк Марії Юріївни є актуальним, науково значущим, має теоретичне та практичне значення.

II. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується відповідністю принципових положень дослідження поставленим автором завданням, послідовним дотриманням обраної методики, чіткою і збалансованою структурою, системним аналізом широкого й водночас репрезентативного кола наукових джерел з проблем права тощо.

Методологія дослідження зазначеної проблематики обрана відповідно до об'єкта та предмета дисертаційної роботи, виходячи із сформульованої мети та відповідних дослідницьких завдань.

Для досягнення поставленої мети автором визначено сім основних дослідницьких завдань, які є взаємопов'язаними, відображають головний зміст роботи і послідовно розв'язуються в ході наукового дослідження, а саме: з'ясувати сучасний стан інституту помічника судді в Україні; визначити поняття, ознаки, зміст та принципи правового статусу помічника судді; проаналізувати права помічника судді в Україні та особливості їх реалізації; дослідити сутність обов'язків помічника судді в Україні; виявити особливості відповідальності помічника судді в Україні; розкрити зарубіжний досвід правового статусу помічника судді; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні (с. 19).

У дисертації вдало використано комплекс сучасних загальних та спеціальних методів наукового пізнання, системне застосування яких забезпечило розв'язання сформульованих задач і досягнення мети дисертаційної роботи. За допомогою конкретно-історичного методу простежено становлення та розвиток

інституту помічника судді в Україні (підрозділи 1.1, 1.2). Загальнонауковий діалектичний метод дав змогу проаналізувати чинне законодавство у сфері правового регулювання діяльності помічника судді в Україні та практику його застосування (розділ 1). Методи групування та класифікації використано для визначення ознак та принципів правового регулювання діяльності помічника судді в Україні (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2). Метод порівняльного правового дослідження застосовувався для розкриття зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності помічника судді в Україні (підрозділ 2.4). Методи системного та структурно-функціонального аналізу використано під час характеристики прав, обов'язків та відповідальності помічника судді в Україні та її особливостей (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Методи аналізу і синтезу дозволили виявити прогалини та тенденції (прогнозування) правового регулювання діяльності помічника судді в Україні, що дало змогу розробити концептуальні підходи щодо вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері (підрозділ 2.4) (с. 19-20).

Оцінюючи концепцію дослідження з позиції її впливу на обґрунтованість положень дисертації, слід відзначити цілісність і логічність її загальної структури, тісний взаємозв'язок розділів і підрозділів, що забезпечує поступове накопичення наукових напрацювань та урахування їх під час отримання основних результатів, коректний перехід від концептуально-методологічних і теоретичних положень до науково-прикладних підходів, що мають безпосередній вихід на практичне впровадження наукових результатів.

У першому розділі роботи - «Теоретико-правовий статус помічника судді» охарактеризовано сучасний стан інституту помічника судді в Україні; визначено поняття, ознаки, зміст та принципи правового статусу помічника судді.

Заслуговує на позитивну оцінку пропозиція автора розглядати інститут помічника судді як сукупність правових норм, що регулюють статус, повноваження, організаційні засади діяльності та відповідальність помічників суддів у системі судоустрою. Його правова природа поєднує елементи публічно-службових та організаційно-управлінських відносин, що виникають у процесі

здійснення правосуддя (с. 44).

Заслуговує на увагу думка автора, що з урахуванням наведених наукових підходів доцільно виокремити такі елементи правового статусу помічника судді: а) порядок і правові підстави набуття правосуб'єктності помічником судді; б) функціональне призначення та завдання помічника судді; в) сукупність прав і юридичних обов'язків; г) правові засади взаємодії помічника судді з правоохоронними органами; д) правову відповідальність у межах професійної діяльності помічника судді (с. 61).

У *другому розділі* - «Характеристика змісту правового статусу помічника судді та напрямки удосконалення» проаналізовано права помічника судді в Україні та особливості їх реалізації; досліджено сутність обов'язків помічника судді в Україні; виявлено особливості відповідальності помічника судді в Україні; розкрито зарубіжний досвід правового статусу помічника судді; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні.

Вартує уваги, що у сучасних умовах питання оплати праці працівників патронатної служби в судовій системі України набуло особливої актуальності та є ключовим чинником, який поглиблює кадрову кризу в цій сфері. Низький рівень заробітної плати, складні умови праці, обмежений соціальний захист та відсутність реальних перспектив кар'єрного зростання призводять до масового залишення посад, при цьому вакансії залишаються незаповненими протягом тривалого часу через конкуренцію на ринку праці. Це негативно впливає на ефективність системи правосуддя, зокрема через збільшення навантаження на суддів і підвищення ризику помилок у судових рішеннях.

Ситуація ускладнюється зростанням попиту на таких спеціалістів у приватному секторі, який пропонує більш привабливі умови праці та заробітну плату, значно вищу за поточний рівень в системі судочинства. У зв'язку з цим очевидною є необхідність термінового вжиття комплексних заходів, спрямованих на покращення умов праці, перш за все — підвищення заробітної плати, пропорційно пов'язаної з винагородою суддів, а також створення умов для

професійного розвитку працівників патронатної служби. Такий підхід є важливим для стабілізації кадрового складу судової системи та забезпечення її ефективного функціонування в інтересах розвитку України як правової, демократичної та соціальної держави, що реалізує євроінтеграційні прагнення (с. 113).

Необхідно підтримати висновок, запропонований автором у підрозділі 2.2: обов'язок помічника судді не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина є важливим елементом його професійної діяльності та безпосередньо пов'язаний із забезпеченням справедливого судочинства. Його реалізація ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закону України «Про державну службу», а також міжнародних стандартів захисту прав людини, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Належне виконання цього обов'язку сприяє підвищенню довіри суспільства до судової влади та забезпечує ефективний захист прав і законних інтересів громадян (с. 139).

Заслуговує на увагу висновок автора, що в Україні питання трудових гарантій помічників суддів залишається недостатньо врегульованим. Згідно з чинним Положенням, на них поширюється трудове законодавство з певними винятками (зокрема, щодо окремих положень Кодексу законів про працю України), що зумовлює наявність прогалин у регулюванні, зокрема щодо порядку проходження служби у разі звільнення судді або зміни місця його роботи. Крім того, не до кінця врегульованим є питання оплати праці, яка визначається на підставі законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про оплату праці» та підзаконних актів Кабінету Міністрів України, що регламентують оплату праці працівників патронатної служби. З огляду на це, доцільним є запозичення окремих елементів австрійської моделі, зокрема щодо віднесення посади помічника судді до категорії державної служби. Це сприяло б належному врегулюванню соціальних і трудових гарантій, а також забезпечило б прозору процедуру конкурсного відбору, кар'єрного зростання та службового переміщення (с. 172). Загальні висновки дисертації відображають основні результати дослідження.

Також слід наголосити, що у представленому дисертаційному дослідженні М.Ю. Лісняк проаналізовано позиції вітчизняних та іноземних вчених (у першу чергу представників європейських та американських шкіл) із питань, що становлять предмет дослідження. При цьому робота характеризується самостійним характером дослідження, дотриманням вимог щодо посилань на наукові позиції та положення чинного законодавства. Фактів критичного запозичення чи плагіату у дисертації не виявлено, виходячи з обсягу знань за даною проблематикою, якими володіє опонент.

III. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Достовірність отриманих здобувачем результатів наукового дослідження підтверджується теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій роботи, а також застосуванням при проведенні дослідження достатньої кількості першоджерел (198 найменувань міститься у списку використаних джерел).

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями дало можливість визначити основні наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані здобувачем. Вони характеризуються *науковою новизною* та відображають особистий внесок дисертанта у дослідження теоретичних проблем організації та правового регулювання правового статусу помічника судді.

Найбільш вагомими результатами дисертаційної роботи є такі:

– запропоновано інститут помічника судді розглядати як сукупність правових норм, що регулюють статус, повноваження, організаційні засади діяльності та відповідальність помічників суддів у системі судоустрою, що реалізується в межах публічно-службових та організаційно-управлінських відносин у сфері правосуддя; при цьому акцентовано, що помічник судді не здійснює правосуддя та не наділений владними повноваженнями судді, однак його діяльність має безпосередній вплив на ефективність судового розгляду, підготовку процесуальних документів, аналіз судової практики та дотримання розумних строків розгляду справ, що обґрунтовує доцільність розуміння

інституту помічника судді як складової механізму організаційного забезпечення реалізації функції правосуддя;

– виокремлено напрями удосконалення правового статусу помічника судді: а) визначення чіткого правового статусу (законодавчо потрібно уточнити посадові повноваження помічника судді, його функції в організації судового процесу та взаємодії із суддею); б) регламентація порядку призначення та звільнення (необхідно встановити прозорі критерії відбору помічників суддів, процедури їхнього призначення та підстави для звільнення, включно з дисциплінарними аспектами шляхом запозичення досвіду Франції, де кандидат на посаду помічника судді проходить конкурсний відбір та перевірку професійної доброчесності, що в свою чергу забезпечує професійну компетентність тощо); в) гарантії соціального, матеріального та професійного захисту (доступ до медичного забезпечення, соціальних пільг, страхування, пенсійного забезпечення та професійного розвитку на прикладі досвіду Великої Британії та Нідерландів, де помічники суддів мають доступ до профілактичних медичних оглядів, психологічної підтримки та освітніх програм тощо); г) встановлення відповідальності та дисциплінарних механізмів (необхідно передбачити чітку адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність помічника судді за порушення службових обов'язків, несанкціоноване втручання в інформаційні системи або завдання шкоди); д) підтримка професійного розвитку та методичного забезпечення (законодавчо слід закріпити можливість участі помічників суддів у семінарах тощо);

– удосконалено наукові положення про те, що реалізація принципів діяльності помічників судді є неможливою без налагодження дієвих механізмів контролю та систематичного моніторингу діяльності працівників апаратів судів, що вимагає розроблення уніфікованих критеріїв оцінювання результативності службової діяльності, які б охоплювали не лише кількісні, але й якісні показники виконання службових обов'язків, що обумовлює доцільність запровадження механізмів зворотного зв'язку з учасниками судового процесу щодо якості роботи судового персоналу, а результати такого оцінювання мають слугувати підставою

як для заохочення, так і для притягнення до дисциплінарної відповідальності, що може бути реалізовано на рівні Державної судової адміністрації України через запровадження практики підготовки регулярних аналітичних звітів, присвячених оцінці стану реалізації принципів помічників судді, що сприятиме підвищенню організаційної ефективності та зміцненню інституційної спроможності помічників судді, а також зростанню рівня суспільної довіри до судової влади та забезпеченню стабільності її функціонування;

— удосконалено аргументацію необхідності підвищення конкурентоспроможності посади помічника судді, для чого запропоновано підвищення рівня матеріального забезпечення, розширення соціальних гарантій, удосконалення механізмів професійного розвитку та створення умов для кар'єрного зростання працівників патронатної служби, зокрема: запровадження щорічних премій за результати роботи та стаж служби; встановлення доплат за інтенсивність праці та роботу зі справами підвищеної складності; створення спеціальних програм підвищення кваліфікації за рахунок держави; зарахування стажу роботи помічником судді як переваги під час добору на посади суддів, працівників апарату суду або державної служби; надання можливостей участі у міжнародних стажуваннях і професійних обмінах; удосконалення цифрових інструментів роботи для зменшення адміністративного навантаження; встановлення гарантій професійної стабільності та захисту від необґрунтованого звільнення; забезпечення гнучких форм організації праці та додаткових оплачуваних днів відпочинку за значне навантаження (с. 20-22).

Дисертація оформлена згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертаційних робіт такого рівня.

Апробацію основних положень дисертаційної роботи на міжнародних і національних науково-практичних конференціях слід визнати достатньою.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковані у 4 статтях у наукових фахових виданнях (одна з них - у виданні, індексованому в Web of Science), а також в 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

IV. Оцінка основних положень дисертації. Вивчення дисертації Лісняк Марії Юріївни на тему «Правове регулювання діяльності помічника судді в Україні» дозволяє зробити висновок, що наукові результати, висновки та практичні рекомендації, що наведені в дисертації розкриті й обґрунтовані в повному обсязі.

Практична значущість результатів дослідження і рекомендації щодо їх використання. Рекомендації автора мають практичну значущість і можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності - пропозиції та висновки щодо удосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні можуть бути основою для подальших наукових досліджень; правозастосовчій діяльності - для вдосконалення діяльності інституту помічника судді в Україні; правотворчій діяльності - для вдосконалення законодавства України, зокрема, Кодексу адміністративного судочинства України, Законів України «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів» та інших нормативно-правових актів; навчальному процесі - під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу», «Адміністративний процес», «Адміністративне право», «Трудове право», «Цивільне право» - під час підготовки підрозділів навчальних посібників та підручників із відповідного навчального курсу, а також наукових статей і тез доповідей.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Незважаючи на високий рівень вирішення задач дослідження, деякі положення дають підстави визнати їх дискусійними та, в деяких випадках, необґрунтованими.

1. Дисертанту необхідно було б посилити характеристику актуальності теми дослідження шляхом наведення статистичних даних з даної тематики, а також провести соціологічне дослідження (анкетування суддів, помічників суддів, працівників апаратів судів) і репрезентувати його результати в основному змісті роботи.

2. Окремим підрозділом необхідно було розкрити гарантії законності діяльності помічника судді в Україні, що, у свою чергу, сприяло б більшій обґрунтованості висновків дисертації.

3. В якості пропозиції автору необхідно було розробити методичні рекомендації правового регулювання діяльності помічника судді в Україні, в яких запропонувати нормативні засади, організаційні аспекти та практичні підходи до здійснення відповідної діяльності. Зазначені пропозиції змогли би дійсно продемонструвати правотворчу та правозастосовчу цінність даної роботи.

4. Хоча в підрозділі 2.3 дисертант розглядає особливості притягнення помічників суддів до відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією (с. 158-159), при визначенні напрямів удосконалення правового регулювання діяльності помічника судді питання запобігання корупції не отримали системного опрацювання. Було б показово дослідити типові корупційні ризики у діяльності помічника судді та запропонувати конкретні шляхи їх мінімізації.

Незважаючи на наведені зауваження, ознайомлення з дисертацією Лісняк Марії Юріївни дає підстави для її позитивної оцінки, а зауваження не знижують наукової цінності дослідження, спрямовують на подальші дослідження обраного напряму.

V. Загальний висновок та оцінка дисертації.

В той же час наявність дискусійних положень характеризує насамперед складність і актуальність дослідженої теми та власний підхід дисертанта до її розгляду. У дослідженні авторові вдалося досягти поставленої мети. Положення і висновки дисертації мають теоретичне і практичне значення для удосконалення правового регулювання діяльності помічника судді, а також для науково-дослідної і правотворчої діяльності та у навчальному процесі.

Викладене дає підстави для висновку про те, що дисертація Лісняк Марії Юріївни на тему «Правове регулювання діяльності помічника судді в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, що характеризується наявністю наукової

новизни та має практичну значущість. За своїм змістом робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою КМ України від 23.03.2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМ України від 12.01.2022 р. №44 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, а її автор Лісняк Марія Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор
кафедри адміністративного права та процесу
Донецького державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України **Ірина СОПІЛКО**

Підпис засвідчую
т.в.о. начальника Вікторія Мельник